

Hierbij komen interessante details naar voren. Het blijkt nu dat het assortiment porselein dat onder in het ruim van de 'Geldermalsen' gestuwd werd niet conform de nieuwe wensen van de Heren Zeventien was, maar nog volgens oudere voorschriften. De nieuwe 'eis' was te laat in Kanton gearriveerd. Zodoende zou de Compagnie zonder de scheepsramp toch weer niet-gewenste botervloten en spuugkommen ontvangen hebben! Jörg slaat overigens de plank mis als hij stelt dat thee in de tweede helft van de achttiende eeuw het voornaamste handelsgoed van de VOC zou zijn. Dat was textiel.

Jörg heeft een nuttig en informatief boek geschreven, maar het is jammer dat tekst en illustraties sporen van haastwerk vertonen. De nummers bij de foto's van het porselein en andere voorwerpen zijn niet met de tekst zelf verbonden. Die tekst zelf bestaat vaak merkbaar uit achter elkaar geplaatste aantekeningen en vertoont herhalingen. De Engelse vertaling bevat rare zaken als bijvoorbeeld 'water vessels' voor watervaten (42), 'main sheet' voor grootzeil (44) of 'third watch' voor derde waak (47). Relevante aardrijkskundige namen zijn op de kaart van bladzijde 22 niet te vinden.

J. R. Bruijn

E. P. de Booy, e.a., *Van erfenis tot studiebeurs. De Fundatie van de vrijvrouwe van Renswoude te Delft. Opleiding van wezen tot de 'vrije kunsten' in de 18de en 19de eeuw. De fundatiehuizen. Bursalen in deze eeuw* (Hollandse studiën XV; Delft: Drukkerij Meinema, Fundatie van Renswoude, 1985, 319 blz., f50,-, ISBN 90 704 03 15 3 (ingen.), ISBN 90 704 03 16 1 (geb.)).

In 1754 overleed Maria Duyst van Voorhout, vrijvrouwe van Renswoude, op 92-jarige leeftijd. Ze was miljonair, kinderloos en zonder favoriete neven of nichten. Bij testament wees ze drie weeshuizen aan als erfgenaam, het Burgerweeshuis te 's-Gravenhage, het Stadsambachtskinderhuis in Utrecht en het Weeshuis der Gereformeerden binnen Delft. Elke instelling verwierf zo ruim 500.000 gulden, ondergebracht in drie zelfstandige stichtingen (hoewel de besturen van deze drie Fundaties van Renswoude regelmatig contact met elkaar onderhielden). Elke stichting koos met de opbrengst van het kapitaal intelligente jongens van 15 jaar en ouder uit het weeshuis, bracht hen ergens afzonderlijk onder dak en leidde hen op tot de 'mathesis, teekenen of schilderkunst, beeldhouwen of beeldsnijden, oefeningen in sware dijkagien tot behouding van ons landt of dergelijke libre consten'.

Dit gedenkboek beperkt zich tot de Delftse Fundatie en gaat in drie bijdragen in op het gegeven onderwijs, de huisvesting en de beleidswijzigingen in de twintigste eeuw.

Het meest uitvoerige stuk is van de hand van mevrouw E. P. de Booy, die zeer gedetailleerd nagaat welk onderwijs werd gegeven door de intemaatsstaf aan 136 jongens, die tussen 1756 en 1920 op het instituut verbleven. Het was voor die tijd uitstekend onderwijs, in de achttiende eeuw ongeveer gelijk te stellen aan het huidige hoger beroepsonderwijs. In de negentiende eeuw kwam de nadruk meer te liggen op de voorbereiding tot en ondersteuning bij externe schoolopleidingen.

Het aardigste in dit stuk is overigens niet zozeer de analyse van het onderwijsaanbod, als wel het inzicht in de overwegingen rond de beroepskeuze van de leerlingen. Zo meende de intemaatsstaf in het midden van de achttiende eeuw dat de leerling Adriaan Besemer een middelmatig verstand had, geen aanleg voor wiskunde en tener gebouwd was. Dat maakte

hem voor veel beroepen ongeschikt: de keus was eigenlijk beperkt tot horlogemaker of chirurgijn. Nu had de jongen wel een goed geheugen en kon daardoor Latijn leren. Dat gaf de doorslag om hem op te leiden tot chirurgijn: daarvoor was slechts nodig operaties bij te wonen en ijverig boeken te lezen.

De grote ommekeer in het beleid van de Fundatie vindt plaats in het begin van de twintigste eeuw. De achtergrond daarvan is het opdrogen van het recruteringsgebied: de weeshuizen zijn bezig te verdwijnen. In twee korte bijdragen beschrijft J. Engel hoe de stichting vanaf 1915 zich gaat richten op het verstrekken van studiebeurzen (onder andere aan de historicus Rüter). Het eigen internaat wordt verkocht, zoals ook de bestaansgrond van het weeshuis steeds onduidelijker wordt. In overleg met het departement van justitie werd tenslotte het weeshuis omgezet in een 'Tehuis van werkende jongeren' (1951), waarvoor in 1970 zelfs een nieuw gebouw werd betrokken dat nog geen tien jaar (en vele teleurstellingen) later verkocht zou worden aan de gemeente Delft en bestemd werd voor studentenhuisvesting. Van een eeuwenoude instelling is dus niet veel meer over, alleen de Fundatie bestaat nog met een nuttige, zij het zeer beperkte taak: het school- en studiebeurzensysteem werd in de jaren vijftig door de overheid zo uitgebreid, dat de Fundatie nu ook beurzen geeft aan meisjes, buitenlanders en men zelfs niet langer christelijk hoeft te zijn om in aanmerking te komen.

Het geheel is als gedenkboek wel geslaagd. Het geeft een aardig inzicht in de ontwikkeling van de Fundatie, ook al valt er wel een overmatige nadruk op het onderwijs in de achttiende eeuw. De ommekeer in de twintigste eeuw is meer aangestipt dan behandeld. Het grootste bezwaar zit dan ook eigenlijk in het genre 'gedenkboek' als zodanig. De aandacht wordt in dit genre immers bijna altijd opgeëist door de glorierijke perioden, tegenslagen worden altijd overwonnen. Verbanden met relevante maatschappelijke ontwikkelingen worden nauwelijks gelegd (zo ontbreekt bijvoorbeeld hier een verwijzing naar het bekende opstel van J. A. de Jonge over Delft); uitholling van oude idealen en enigszins wanhopig streven naar nieuwe taken wordt afgeschilderd als flexibele aanpassing aan moderne tijden. Dit boek heeft alle voor- en nadelen van dit soort geschiedschrijving, maar het genre is wellicht passend voor deze Fundatie: beperkt van betekenis, maar nuttig.

P. de Rooy

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

D. van der Horst, *Van Republiek tot Koninkrijk. De vormende jaren van Anton Reinhard Falck, 1777-1813* (Amsterdam-Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1985, 256 blz., f39,50, ISBN 90 6707 056 4).

Wanneer Anton Reinhard Falck in november 1813 de Nederlandse geschiedenis binnenstapt, is hij ruim 36 jaar oud en een nog vrijwel onbeschreven blad. Hij zal vervolgens naam maken in een reeks belangrijke functies: secretaris van staat, minister van onderwijs, nationale nijverheid en koloniën, ambassadeur in Londen (ook tijdens de conferentie van Londen) en tenslotte gezant in Brussel, waar hij in 1843 komt te overlijden. Die eerste 36 levensjaren, tot dat toch wel bevrijdende keerpunt in 1813, zijn het onderwerp van deze biografie, van oorsprong een Leidse dissertatie. De beste rechtvaardiging om aan deze niet-publieke helft van Falcks leven een heel boek te wijden ligt wellicht in het feit dat zijn